

Людомир ФІЛОНЕНКО,
д-р філософії, канд. пед. наук,
доц. кафедри музично-теоретичних дисциплін та інструментальної підготовки
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка,
голова Дрогобицького осередку НТШ (музикологічно-фольклористична комісія),
член НСКУ і Асоціації педагогів-піаністів України

ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КОЛЯДОК І ЩЕДРІВОК ДЛЯ ФОРТЕПІАНО УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

У статті зроблено спробу проаналізувати колядки і щедрівки українських композиторів для фортепіано, а також вивчити проблеми їх інтерпретації в інструментальній музиці. Відзначимо, що майже всі відомі українські митці зверталися до колядок і щедрівок. Найбільше це позначилося на хоровій творчості (М. Лисенко, Ф. Колесса, С. Людкевич, О. Нижанківський, Д. Січинський, М. Леонтович, К. Стеценко, М. Гайворонський, Я. Ярославенко, Н. Нижанківський, В. Барвінський, О. Кошиць, М. Колесса та ін.). Нині можемо констатувати, що значна кількість композиторів як в Україні, так і в діаспорі спрямовували свою увагу на втілення фольклорного джерела, а саме колядок і щедрівок у своїй фортепіанній творчості.

Ключові слова: *українські композитори, колядки і щедрівки для фортепіано, педагоги-піаністи, проблеми інтерпретації творів, фольклорні джерела, перлини народної творчості, фортепіанні композиції.*

Колядки та щедрівки, приховуючи у собі невичерпну музично-поетичну символіку, спонукали багатьох вітчизняних композиторів до творчого опрацювання, стали в їхній творчості предметом індивідуальної обробки. Найдавніший пласт народної культури отримував у композиторській творчості оригінальне художнє переосмислення. Найбільш яскраво цей напрям фольклоризму виявився у другій половині ХІХ ст. в епоху романтизму, ознаменовану великим ростом національної самосвідомості.

Наголосимо, що майже всі відомі українські композитори зверталися до колядок і щедрівок, опрацьовуючи їх для фортепіано (М. Барабаш [1], В. Барвінський [2], В. Безкоровайний [3], О. Бобикевич [4], Б. Вахнянин [5; 6],

І. Мельник [7], Р. Никифорів [8], Р. Савицький [9], Д. Січинський [10], Я. Ярославенко [14] та ін. Відзначимо також наукові праці краєзнавців, мистецтвознавців, музикологів з передмов до видань, у періодичній пресі, часописах (У. Молчко [4; 8], О. Смоляк [11], Л. Філоненко [12; 13] та ін.). Залюбки митці використовують колядки і щедрівки у своїх інструментальних композиціях: В. Барвінський у дитячому циклі «Наше сонечко грає на фортеп'яні» кладе в основу однієї з мініатюр колядку «Нова радість стала», А. Кос-Анатольський цитує бойківську щедрівку «Чи дома, дома, господароньку» у концерті ля-мінор для фортепіано з оркестром, А. Рудницький талановито інтерпретує «Щедрик» у фортепіанному скерцо, а у симфонічному полотні Є. Станковича «Ніч перед Різдом» лейтмотивом є колядка «Добрий вечір тобі» і вже згаданий «Щедрик» [13] та багато ін.

Нині, коли створені сприятливі умови для роботи в архівах, є вільний доступ до спецфондів, вдалося розшукати низку збірок колядок і щедрівок вітчизняних композиторів для фортепіано. Ці збірки тривалий час заборонялися і не могли бути використані у навчальному процесі, хоч виховна роль їх безсумнівна.

«Колядки і щедрівки» В. Барвінського (1888–1963) – явище унікальне в українському педагогічному фортепіанному репертуарі. Виданий цикл 1935 р. Музичним товариством ім. Лисенка у Львові, зберігається у відділі мистецтв Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника НАН України за № 5913. Звертаючись до церковних колядок і щедрівок, композитор у передмові до цієї збірки пише «Беручись за опрацювання цього збірничка колядок і щедрівок не було моїм наміром зложити його по лінії якогось обдуманого планового вибору з багатого матеріялу, який я мав під рукою. Тому то деякі відомі та вартісні колядки й щедрівки залишилися поза рямцями цього збірничка. Також у розміщенні поодиноких чисел узглядив я тільки до деякої міри – що так скажу – вагу їх музичного змісту та менше або більше складний спосіб їх опрацювання, а старався скласти їх у різноманітній формі, щоби той збірничок міг зацікавити своїм змістом не тільки пересічного

грача на фортепяні, але кожного музично школеного, а той фахового музика, згл. п'яніста. Головною метою цього збірничка було: видобути та підчеркнути ту природну красу, яка криється не раз і в простенькій мелодії, в яку часто вбивають т. зв. «популярні» опрацювання в різних інших збірниках, та тим способом причинитися до піднесення музично-мистецького «смаку» у споживачів того роду музичної літератури. Побіч наших галицьких коляд, помістив я колядки та щедрівки з Великої України – а також із Закарпаття та Лемківщини. В колядах, чи щедрівках, які я взяв із збірників на хор К. Стеценка (зазначені в тексті: «за К. Стеценком») – залишив я з незначними змінами оригінальну гармонізацію Стеценка, примінивши її тільки до фортепянової фактури свого опрацювання» [2].

Цикл В. Барвінського складається з 22 українських колядок і щедрівок: 3 – галицьких, 6 – за К. Стеценком, 3 – з центральної України, закарпатська і лемківська – із збірника Ф. Колесси, одна – К. Квітки, а також лемківська «Був святий вечір» та власна гармонізація колядки «Павочка ходить».

Більшість мелодій мають діатонічну будову, що підкреслює їх урочистий, радісний, піднесений настрій, їм властивий мажорний лад. Прикладом можуть бути «Ой дивнее народження», «Христос родився». Оригінальна гармонізація діатонічних зіставлень дає підставу відзначити їх спорідненість за звучанням з церковними хорами, кантами, псалмами, величальними піснями. У фактурі «Колядок і щедрівок» переважає поліфонічна насиченість музичної мови. В. Барвінський звертається як до підголоскового виду поліфонії, джерела якого мають народне походження і свідчать про вплив української духовної хорової музики («Павочка ходить», «Чи дома, дома...», «Не плач, Рахиле»), так і до контрастного та імітаційного («Пішла дівчина», «Ой у саду винограду») [12].

Цикл Василя Барвінського набув надзвичайної популярності ще за життя автора і не лише в Галичині, а й у країнах Західної Європи, Канаді, США. Нині виникає необхідність впровадження їх до педагогічного репертуару піаністів, до навчальних програм із предмету «Музичне мистецтво». Це буде сприяти формуванню та розвитку добрих естетичних смаків молоді, пропаганді й

популяризації справжніх перлин народного мистецтва. Додамо, що «Колядки і щедрівки» В. Барвінського записані у виконанні Марії Крушельницької, професора Вищого музичного інституту імені Миколи Лисенка у Львові.

Значну цінність, з художнього, педагогічного й піаністичного огляду, становить цикл Д. Січинського (1865–1909) «Христос родився» (Коляди на Різдво Христове, видані у Канаді), які зберігаються у Національній бібліотеці України імені Володимира Вернадського за № 1089. Праця Д. Січинського складається з 24 колядок з текстами. До історії музичного мистецтва Д. Січинський увійшов передусім як майстер хорових творів, і тому вокальне начало у нього перебуває на передньому плані. На цих неординарних зразках осмислення народної творчості композитор виявив себе непересічним майстром.

Мало знані й рідко виконуються щедрівки в опрацюванні Б. Вахнянина (1883–1940), видані 1933 р. у Львові (зберігаються у відділі мистецтв Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника НАН України за № 5951). Перша частина – «Бог предвічний» (Чемним дітям зладив на ялинку вуйко Богдан) – це 20 колядок з текстами. Друга – «На щедрій вечір» (16 щедрівок «у легкому укладі за К. Стеценком»). Варто наголосити, що колядки і щедрівки Б. Вахнянина не складні з піаністичного огляду, але це вдячний національний дидактичний матеріал у роботі з молоддю. Поряд із широковідомими колядками і щедрівками Б. Вахнянин знайомить нас з малознаними зразками календарно-обрядової поезії, такими як «Ясніший від сонця», «Всі разом співаймо», «А в Купівці церкву будують» та інші. Цей цикл можна використовувати і в підготовці майбутніх музикантів-піаністів, і в позакласній роботі в загальноосвітній школі, на концертах-лекціях тощо.

Про творчу спадщину І. Мельника маємо дуже скупі факти, вивчення її – справа майбутнього. Особливий інтерес викликає збірка колядок і щедрівок «Бог предвічний» (Вінніпег, Канада, 1946). У цьому циклі 12 колядок і щедрівок, до яких подані тексти. Окрім того, автор запропонував до кожного зразка своєрідні релігійні ескізи та орнаменти, очевидно, для того, щоб під час вивчення колядок і щедрівок дитина могла їх розфарбовувати, підбирати ті чи

ті кольори. Таке ознайомлення з перлинами народної творчості сприятиме розвитку асоціативного мислення учнів, ширшому засвоєнню музичного матеріалу.

Висновки. Пошук творів українських композиторів, які тривалий час були у забутті, триває, і маємо надію, що їх буде віднайдено набагато більше. Згадані ж збірники «Колядок і щедрівок» українських композиторів поступово й успішно впроваджуються до навчального процесу. Це нас ще раз переконує, що їх необхідно перевидавати, попередньо зробивши кваліфіковану й професійну редакцію, а також офіційно включити до репертуару майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш М. Колядки і щедрівки для фортепіано. Торонто (Онтаріо) : Вид-во Український музичний фестиваль, 1975. 34 с.
2. Барвінський В. Колядки і щедрівки для фортепіано з підложеним текстом. Львів : Музичне товариство ім. Миколи Лисенка, 1935. 25 с.
3. Безкоровайний В. Твори для фортепіано / упор. Н. Безкоровайна, Б. Безкоровайний. Київ : Муз. Україна, 2020. Т. 2. С. 148–159.
4. Бобикевич О. Фортепіанні твори / редактор-упорядник, вступна стаття У. Молчко. Дрогобич : Посвіт, 2009. 68 с.
5. Вахнянин Б. Бог предвічний (Чемним дітям зладив на Ялинку вуйко Богдан). Львів, 1933. 2 с.
6. Вахнянин Б. На щедрій вечір (Чемним дітям зладив вуйко Богдан). Львів, 1935. 21 с.
7. Мельник І. Колядки і щедрівки для фортепіано. Вінніпег (Канада) : Український культурний центр, 1946. 12 с.
8. Никифорів Р. Наші Колядки. Легкі обробки для фортепіано зі словами / ред.-упор. М. Бойчук, вст. стаття У. Молчко. Стрий : Щедрик, 2012. 36 с.
9. Савицький Р. Український фортепіанний альбом для початківців. Нью-Йорк : Український музичний інститут Америки, 1977. 14 с.

10. Січинський Д. Христос родився. Коляди на Різдво Христове. Вінніпег (Манітоба), Б. р. 33 с.
11. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор : підручник-хрестоматія для викладачів та учнів. Вип. 1. Тернопіль : ЛПЛЕЯ, 1998. С. 51–65.
12. Філоненко Л. Заграймо на Різдво. *Музика*, 1990. № 5. С. 15.
13. Філоненко Л. Колядки і щедрівки українських композиторів (для фортепіано). *Мистецтво та освіта*, 1997. № 4. С. 16–18; С. 29.
14. Ярославенко Я. Коляди для фортепіано. Львів : Свічадо, 2011. 16 с.